

Критерії та рівні розуміння студентами навчального матеріалу

Резнік С.М.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Анотації:

Проаналізовано та обґрунтовано критерії розуміння студентами навчального матеріалу (уміння розкрити суть питання, пояснити його іншій людині, здатність робити висновки, перефразувати, структурувати по-своєму, переказувати «своїми словами» навчальний матеріал, уміння його ілюструвати власними прикладами, рисунками та ін.). Відповідно до них визначено чотири рівня розуміння – високий, середній, низький та дуже низький. Виділено найбільш поширені критерії розуміння: адекватність, повнота (обсяг), глибина, чіткість, обґрунтованість.

Резнік С.Н. Критерии и уровни понимания студентами учебного материала. Проанализированы и обоснованы критерии понимания студентами учебного материала (умение раскрыть суть вопроса, объяснить его другому человеку, способность делать выводы, перефразировать, структурировать по-своему, пересказывать «своими словами» учебный материал, умение иллюстрировать его своими примерами, рисунками и др.). В соответствии с ними определены четыре уровня понимания – высокий, средней, низкой и очень низкой. Выделены наиболее распространенные критерии понимания: адекватность, полнота (объем), глубина, четкость, обоснованность.

Reznik S.N. Criteria and levels of understanding the students of educational material. Analysed and grounded the criteria of students' understanding of educational material (ability to expose essence of question, explain to him by another man, ability to draw a conclusion, paraphrase, to plan one's own way, to retell the «words» educational material, ability to illustrate by his own example and pictures, etc.). In accordance with them four levels of understanding are fixed – high, middle, low and very low. The most widespread criteria of understanding are selected: adequacy, plenitude (volume), depth, clearness, validity.

Ключові слова:

критерії, рівні розуміння, розуміння навчального матеріалу.

критерии, уровни понимания, понимание учебного материала.

criteria, levels of understanding, understanding of educational material.

Вступ.

Однією з важливих *проблем* сучасної освіти є забезпечення високого рівня навчальних досягнень студентів. Заключним етапом засвоєння знань, умінь та навичок студентами є оцінювання рівня їх сформованості. Психолого-педагогічними аспектами формування знань, умінь і навичок займаються В.М. Гриньова, С.І. Кисельгоф, А.Б. Коваленко, Є.О. Мілерян, А.М. Москаленко, К.К. Платонов, С.Л. Рубінштейн, Г.В. Троцько, К.Д. Ушинський та ін.

Аналіз робіт із забезпечення високого рівня сформованості знань та умінь у студентів, дозволяє дійти висновку, що недостатньо дослідженими залишаються питання розуміння студентами навчального матеріалу, зокрема визначення критеріїв та рівнів розуміння.

Зв'язок проблеми з актуальними теоретичними і прикладними питаннями зумовлюється необхідністю забезпечення високого рівня засвоєння студентами навчального матеріалу. Розуміння навчального матеріалу протилежно механічному запам'ятовуванню та є найбільш доцільною формою його засвоєння. Роботу виконано відповідно до науково-практичних досліджень кафедри.

Мета, завдання роботи, матеріал і методи.

Метою статті є визначення та обґрунтування критеріїв та рівнів розуміння студентами навчального матеріалу.

Об'єкт дослідження – розуміння студентами навчального матеріалу.

Предмет дослідження – критерії та рівні розуміння навчального матеріалу.

Результати дослідження.

Особливої уваги у зв'язку з педагогічною проблемою забезпечення розуміння навчального матеріалу, заслуговує питання критеріїв розуміння та їх застосування в освітній практиці.

Л.П. Добраєв указує на те, що розуміння тексту обумовлюється його смисловою структурою. Він особливо підкреслює, що за простим відтворенням

тексту не можна судити про його розуміння, повинне бути критичне осмислення основних положень, усвідомлення причинних зв'язків, міркування й самостійні висновки [1, с. 80].

В.О. Моляко, досліджуючи проблему розуміння конструкторської задачі, підкреслює, що не «можна зводити проблему розуміння до питань упізнавання, пізнання, порівняння і тому подібне. Розуміння ґрунтується на встановленні істотного в завданні, в ознаках об'єкту» [2, с. 22]. Він також надає велике значення питанням критеріїв розуміння, якими вважає саму поведінку людини в конкретній ситуації, вирішення завдання та його правильність, а також переказ умови завдання «своїми словами», словесний коментар до них, малюнки, різного роду пояснення, виконання «свого» креслення, макету, моделі. Він також указує на те, що пошук рішення задачі заглиблюють розуміння самого завдання, «глибше і ширше розкривають її смисл».

Г.Е. Апостол вивчав тестування розуміння тексту підручника і виділив низку показників, які дозволяють оцінити розуміння тексту, серед яких виділення основної ідеї та її ілюстрація, уміння збагнути логічну структуру тексту, уміння виявляти інформативність тексту [3].

Г.С. Костюк відзначає у зв'язку із цим, що про глибину розуміння можна судити, виходячи з уміння «ясно викласти іншим зміст того, що стало зрозумілим, довести правильність розуміння, застосувати отримані висновки до появи нових явищ і *вирішення практичних завдань*» [4, с. 295 – виділення наше].

Спостереження автора свідчать, і педагогічна практика підтверджує, що глибоке розуміння, наприклад, змісту курсу психолого-педагогічних дисциплін – це, природно, не тільки розуміння ключових моментів і визначень, але й бачення можливостей їх практичного застосування у професійній та особистій сфері. Так, розуміння студентами сутності темпераменту може бути на рівні змісту його визначення, на рівні вміння відповідати на певні питання з теми, на

рівні визначення типу темпераменту за спеціальними картками-описами різної поведінки людей. Але про справжнє розуміння можна говорити тільки у тому випадку, якщо студент може визначити тип темпераменту в умовах реальної взаємодії та спілкування з іншими людьми за межами навчальної аудиторії. Якщо він уміє побачити індивідуальні темпераментні характеристики іншої людини та вибудовувати своє спілкування з нею з урахуванням цих характеристик.

Саме таке перенесення теорії в практику можна вважати як критерієм глибокого розуміння студентами сутності темпераменту й характеристик різних його типів, так і критерієм сформованості відповідного умінь.

Якщо людина запам'ятала певну наукову теорію й може її правильно відтворити, це ще не означає, що вона її зрозуміла.

Аналіз досліджень проблеми розуміння дозволяє відзначити, що найбільш поширеними критеріями розуміння, які виділяються у роботах дослідників, є адекватність, повнота (обсяг), глибина, чіткість, обґрунтованість.

Цікавим є також аналіз питання рівнів розуміння.

А.О. Смирнов запропонував свою оригінальну концепцію визначення глибини розуміння. Він вважає, що для глибокого розуміння повинні бути осмислені як загальні, так і специфічні особливості предмета вивчення. При цьому більш високий рівень розуміння, більшу глибину розуміння характеризує не тільки розкриття цих особливостей, але й усвідомлення *підстав правильності* своїх умовиводів.

Р.В. Кириченко відзначає, що перший рівень розуміння навчального тексту студентами характеризується критеріями глибини та повноти, а його показниками є «вміння читача передати зміст повідомлення іншими мовними або знаковим засобами» та «переструктурування текстового матеріалу з узагальненням його основного змісту». Більш високий рівень розуміння характеризується діалогічною взаємодією з текстом, породженням нового смислу. Його показниками виступають «здатність ставити запитання до тексту та його автора, з'ясовувати різні точки зору, представлені у тексті, та коментувати твір, що призводить до породження тексту-тлумачення, в якому зафіксований новий смисл, синтезований в результаті діалогічної взаємодії з твором» [5, с. 12].

Н.В. Ігнатенко виділяє три рівні розуміння. Низький рівень характеризується відтворенням фактичного змісту навчального тексту, середній характеризується тим, що при самостійному визначенні головної думки навчального тексту спостерігалися незначні недоліки та репродуктивні питання до тексту. Високий рівень відзначався самостійною роботою з текстом, здатністю визначити головну думку прочитаного «своїми словами», формулювати продуктивні запитання [6, с. 92-93].

А.Б. Коваленко визначила шість рівнів розуміння творчих задач. Перші два рівня вона пов'язує з мнемичними процесами: «найбільш простим рівнем є розуміння-впізнавання. Зміст його полягає в наявності у суб'єкта готового еталону (моделі), який у

разі необхідності зіставляється з об'єктом розуміння, і всі деталі еталона повністю співпадають з деталями об'єкта розуміння» [7, с. 11]. Третій рівень – це розуміння за аналогією. Більш високі рівні розуміння, за А.Б. Коваленко, передбачають здатності до певного творчого мислення. Найбільш високий рівень розуміння доступний тільки творчо обдарованій особистості, коли розуміння «виникає внаслідок швидкого, повного і глибокого аналізу об'єкта, вміння побачити його з різних боків і виділити найбільш суттєві деталі. Одна з характеристик цього рівня - здатність суб'єкта на основі наявних у нього знань продуктувати нові знання, що допомагають зрозуміти об'єкт, а також зрозуміти ті об'єкти та явища, які до цього були неприступні для наукового пізнання» [7, с. 11].

Аналіз наукових робіт з проблеми розуміння дозволяє дійти висновку про те, що іноді розуміння може розглядатися як процес розкриття смислу слів, понять, тексту в цілому відповідного (повністю аналогічного) смислу автора тексту. При такому трактуванні основною умовою розуміння в процесі викладання має бути доступність викладання так, щоб студент міг достатньо усвідомлено відтворювати матеріал (відповідно до того, як його розуміє викладач). Розуміння на цьому рівні передбачає здатність логіко-граматично оформити своє висловлювання. Критерієм же розуміння виступає адекватність авторському тексту.

Проте розуміння на такому рівні в більшості філософських і психологічних робіт, присвячених даній проблематиці, розглядається як найбільш елементарний рівень. Наприклад, С.А. Васильєв характеризує самий первинний, простий рівень розуміння як такий, при якому «досягається найбільш адекватна, аутентична, ізоморфна трансляція смислу від автора тексту до читача» [8, с. 102].

А.Б. Коваленко називає нижчий рівень розуміння «перцептивно-репродуктивним» і вважає, що він характеризується «пасивним відображенням заданої ситуації без трансформації тих відношень, в яких умова задачі безпосередньо дана» [9].

Досягнення такого „пасивного” рівня розуміння студентами навчального матеріалу розглядається нами як недостатнє для ефективного засвоєння теорії, формування професійної компетентності фахівця.

Досягнення глибшого рівня розуміння пов'язується з цілісною, системною організацією знання, з можливістю вільно оперувати отриманою інформацією, розглядати матеріал у різних контекстах, із здатністю переносити отримані дані в іншу сферу знання, представляти об'єкт вивчення таким, що функціонує, з розумінням, як можна використовувати навчальний матеріал на практиці, з формуванням особистого ставлення до авторського тексту (розумінням його значення для себе) та ін.

Узагальнюючи роботи в цьому напрямку, ми виділили критерії розуміння навчального матеріалу студентами:

- уміння розкрити *суть* питання, виділити головне;
- *самостійні висновки* (інтерпретація), що є результатом міркування й осмислення основних поло-

жень теорії;

- усвідомлення причинно-наслідкових взаємозв'язків і основ істинності своїх умовиводів;
- здатність аргументовано захищати свою точку зору, наводити докази її правильності;
- здатність досить просто й доступно *пояснити* сутність наукової теорії іншій людині;
- здатність перетворювати інформацію і втілювати її у нову форму (*перефразувати*, структурувати по-своєму, переказувати «своїми словами»);
- уміння самостійно *ілюструвати* інформацію прикладами із власного життя, графіками, малюнками, схемами;
- усвідомлення *значення* інформації для свого життя, у тому числі для майбутньої професійної діяльності, зазначення *засобів й способів* застосування теорії на практиці;
- *успішність* при здійсненні дій у досягненні поставлених цілей, успішність вирішення практичних завдань.

Відповідно до цих критеріїв та на основі власних спостережень було визначено чотири рівні розуміння студентами навчального матеріалу з психолого-педагогічних дисциплін.

Високий рівень характеризується умінням визначати сутність питання та виділяти головне, перефразувати навчальний матеріал, розкривати його смисл «своїми словами», пояснювати, аргументувати теоретичні питання та свою точку зору, а також умінням самостійно робити висновки, пояснювати застосування вивченого матеріалу в практичний повсякденній та професійній діяльності, наводити приклади з власного досвіду, що ілюструють навчальний матеріал. Студенти успішно вирішують практичні завдання, аргументують способи вирішення та обрані засоби. Вони легко і упевнено, самостійно і безпомилково відповідають на питання, а також коментують, оцінюють, висловлюють своє ставлення, значущість, цікавість до вивченого матеріалу.

Середній рівень характеризується тим, що студенти добре знають навчальний матеріал, відтворюють його безпомилково, але аналіз матеріалу, його переказ «своїми словами» та визначення його суті у них є досить поверховим. Самостійні висновки, коментарі, інтерпретація, оцінка навчального матеріалу може бути утрудненою, з певними неточностями. Студенти висловлюють свою думку, але її аргументація є недостатньо повною та поверховою. Деякі власні приклади, що мають ілюструвати вивчені питання, наведені за аналогією з прикладами викладача. Студенти можуть успішно виконувати практичні завдання, але дії «за зразком» або «за аналогією» є для них набагато легшими, а знаходити самостійні, оригінальні рішення студенти часто не можуть.

Низький рівень розуміння навчального матеріалу характеризується незначними помилками при відтворюванні визначень основних понять, але їх пояснення «своїми словами» та перефразування значно утруднене. Студенти не можуть вільно розмірковувати над ви-

вченим, робити висновки, наводити власні судження, аналізувати навчальний матеріал з різних сторін. Не завжди розуміють можливості застосування теорії на практиці. Приклади, що мають ілюструвати вивчені питання, наводять з лекцій, у більшості випадків студенти не можуть придумати власний приклад. Вони не завжди розуміють підстави для вибору певних, найбільш оптимальних засобів та способів вирішення практичного завдання, також викликає труднощі для них аргументація правильності обраного власного рішення.

Дуже низький рівень характеризується наявністю значних помилок в поясненні основних моментів, сутності навчального матеріалу. Студенти не можуть перефразувати його, викласти вивчені теми «своїми словами». Вони не можуть навести самостійні приклади для їх ілюстрації, не можуть переносити вивчений матеріал на практичні життєві ситуації.

Як можна бачити з наведених характеристик критеріїв та показників рівня розуміння для визначення того, наскільки студенти розуміють навчальний матеріал, а не просто його запам'ятали, потрібно, щоб вони могли не тільки відповісти на формальні питання, що припускають певну кількість відповідей, а й висловити свою власну думку, показати свої розмірковування, навести коментарі, аргументацію до того чи іншого питання навчального матеріалу.

Висновки.

Таким чином, було визначено та обґрунтовано критерії розуміння студентами навчального матеріалу. На їх основі охарактеризовано рівні розуміння – високий, середній, низький та дуже низький.

Подальші дослідження будуть присвячені визначенню та обґрунтуванню психолого-педагогічних умов забезпечення високого рівня розуміння студентами навчального матеріалу.

Література:

1. Доблаев Л.П. Смысловая структура текста и проблемы его понимания / Л.П. Доблаев. – М.: Педагогика, 1982. – 176 с.
2. Моляко В.А. Психология конструкторской деятельности / В.А. Моляко. – М.: Машиностроение, 1983. – 134 с.
3. Апостол Г.Е. Тестирование первичного понимания текста ученика / Г.Е. Апостол // Новые исследования в педагогических науках. – 1978. – № 2 (32). – С. 32-35.
4. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С. Костюк. – К.: Рад. шк., 1989. – 608 с.
5. Кириченко Р.В. Вплив смислової структури тексту на його розуміння студентами: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Р.В. Кириченко. – К., 2004. – 20 с.
6. Ігнатенко Н.В. Дидактичне забезпечення розуміння навчальних текстів учнями початкових класів: Дис. ...канд. пед. наук. / Н.В. Ігнатенко. – К., 2001. – 230 с.
7. Коваленко А.Б. Психологія розуміння творчих задач: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології» / А.Б. Коваленко. – К., 2000. – 20 с.
8. Славская А.Н. Личность как субъект интерпретации / Славская А.Н. – Дубна: Феникс+, 2002. – 240 с.
9. Коваленко А.Б. Психологія розуміння творчих задач: дис. ...доктора психол. наук: 19.00.01 / А.Б. Коваленко. – К., 2000. – с. 231.

Надійшла до редакції 27.04.2010р.
Резнік Світлана Миколаївна
svreznik@mail.ru